

Vom Himmel hoch, da komm' ich her

Voor mijn eerste column in *elkkwartaal* lijkt het mij onontkoombaar om een lied van Luther zelf te behandelen. Vandaag staat het zowel door Luther gedichte als gecomponeerde kerstlied 'Vom Himmel hoch, da komm' ich her' centraal. In het liedboek van 2013 is dit vertaald als lied 469, 'Ik ben een engel van de Heer'. We kijken zowel naar het ontstaan van dit lied als de ontwikkeling in de loop van de geschiedenis.

TEKST: LUKK SCHUURMAN

Lied 469 is in de eerste plaats een kinderlied. In een rollenspel wordt de inhoud van het kerstverhaal op een voor kinderen begrijpelijke wijze verteld. In de tekst zie je het toneelstuk voor je ogen afspelen. Je kunt je zelfs afvragen hoe gepast het is om dit lied op eerste kerstdag in de kerk te zingen; Luther schreef het in de eerste plaats voor de huiselijke kring. Maar, hoewel de tekst kinderlijk is, is ze zeker niet kinderachtig. En de titel van ons liedboek mag dan 'zingen en bidden in huis en kerk' zijn - hoeveel zingen we thuis daadwerkelijk nog uit dit liedboek? Misschien is de plaatsing op eerste kerstdag daarom zo gek nog niet!

Een nieuwe mare: nieuwtje van God zelf

Ook de relatie tussen melodie en tekst is boeiend. De melodie waarmee wij het lied nu kennen, gecomponeerd door Luther, is namelijk niet altijd de melodie van het lied geweest. Luther schreef het lied oorspronkelijk als parodie op een al bestaand lied - en gebruikte dus ook die al bestaande wijs. Dat lied werd gezongen wanneer iemand een nieuwtje te vertellen had, bijvoorbeeld op de markt. Het had een vrolijk en speels karakter, waarvan de eerste regels als volgt klonken: *Ich kumm aus fremden Landen her und bring euch viel der neuen Mär.*

Luther zat er niet mee om zo'n werelds liedje op pragmatische wijze te verbouwen. Destijds waren de scheidslijnen tussen wereldse en religieuze cultuur veel vager dan nu. Met een paar wijzigingen dicht hij:

*Vom Himmel hoch, da komm ich her.
Ich bring' euch gute neue Mär.*

De 'nieuwe mare' wordt bij hem een nieuwtje uit een wel heel bijzonder land: het wordt een nieuwtje van God zelf! Zo gaat hij de rest van het lied door. Een nieuw kerkelijk kinderlied was geboren. Misschien was Luther vandaag de dag ook aan het dichten geslagen met zo'n wereldlijk lied. Met een paar kleine aanpassingen zongen kinderen tegenwoordig op eerste kerstdag dan: 'O, kom maar eens kijken, wat ik in dit kribje vind...'

Signaal voor een nieuw verhaal

Blijkbaar vond Luther het op een gegeven moment nodig om een nieuwe melodie te maken voor dit lied. Opvallend aan de huidige melodie is dat elke regel steeds begint met een korte noot, gevolgd door lange noten. We komen dat bij meer liederen van Luther tegen, bijvoorbeeld 'Ein feste



Burg ist unser Gott' (lied 898). Het steeds beginnen met zo'n korte toon heeft iets van een signaal klank, een uitroep. De liederen waar Luther deze techniek bij gebruikte hebben dan ook allemaal zo'n inhoud. Met het lied van vandaag is dat niet anders: de engel brengt een 'nieuw verhaal'. Een proclamerend karakter is dan wel op zijn plaats. In de loop der eeuwen is de melodie van dit lied niet altijd hetzelfde gebleven. In Bachs tijd zong men het lied bijvoorbeeld op hele noten. Van een van die bewerkingen maakte ik een opname op het orgel van de Lutherse Kerk in Zwolle, waar ik organist ben. De bewerking kunt u beluisteren via de onderstaande link, waar, voorafgaand aan Bachs bewerking, het lied ook wordt gezongen door gemeentelid Marjette Zomer. Zelfs met een melodie op hele noten weet Bach nog het kinderlijke en speelse van het lied te vangen. Je ziet de engeltjes nog net niet rondfladderen. Een betere samenvatting van het lied van vandaag is eigenlijk niet te geven.

Link: https://youtu.be/xDy68j90_hs